

valamint azok követői: Niemeyer, Schwarz, Curtmann, Weiler, Niethammer, Graser, Krause, Rosenkranz és még többen. Felemlíti a teológiai konfesszionális alapon álló pedagógusokat is (Palmer, Dursch stb.) és nem feledkezik meg a nemnémet teoretikusokról sem: Mill, Bain, Compayré, Rosa s mások. E fejezet végén megállapítja, hogy a mai helyzet hasonlít némileg a XVIII. sz. végéhez: akkor az ész konstrukcióiban bíztak feltétlenül, ma ellenben az experimentálási módszer egyedül üdvöztető voltában. Csakhogy, mint A. mondja: «Eine befriedigende pädag. Theorie kann an jenem Irrationale, in welchem die idealen Werte des Menschenlebens gründen, nicht vorbeikommen.» (125. lap.) A III. és utolsó rész mintegy az eredményeket összegezi, helyenkint szintén aforizmatikus formában. Kutatja a nevelés gyökerét, vizsgálja a teória és praxis viszonyát, megállapítja a jogosult mozzanatot abban a nézetben, mely a nevelés művészetvoltát vitatja. Kiemeli többek között, hogy az általános pedagógia elmélete a kulturfilozófia talajából nő ki, mint a kultúra átszármaztatási processusáról szóló tan. Célját tekintve az etikától, logikától, eszthetikától és metafizikától kap útbaigazítást, a nevelés tárgyát tekintve pedig az antropológiától legtágabb értelemben. (Itt részletesebben ismerteti a kísérleti pszichológia és pedagógia kérdését.) Végül két tanulsággal zárja be tartalmas tanulmányát. Az első, hogy a sok pedagógiai kísérletezés ellenére a siker végső elemzésben mégis a személyiségeken múlik. A másik, hogy nagyon is kívánatos, hogy a nevelés külső oldala felé (tananyag, tanítási tanfolyamok, iskolai szervezet és módszer) fordult tanulmányok kiegészíttessenek a magára a nevelés gondolatára irányított elmélkedéssel, ami a nevelés egész művéről való felfogást kellőképp mélyíti.

Dr. Szelényi Ödön.

*

Emil, vagy a nevelésről. Írta Rousseau János Jakab. Franciából fordította Schöpflin Aladár. Budapest, 1911. Franklin-Társulat kiadása. IV + 710 lap 8°. Ára 10 kor.

Rousseau művei iránt mindig kiválóan érdeklődött a magyar irodalom, azok egyre-másra jelennek meg magyar nyelven s ma bizvást elmondhatjuk, hogy műveinek jobbik fele magyar nyelven is olvasható. Nevezetesen le van fordítva magyarra három főműve: az *Emil*, a *Társadalmi szerződés* és az *Új Heloise*; le a két kisebb, rendszeréhez bevezető értekezés: *A tudományokról és művészetekről* s *Az emberek közti egyenlőtlenségről*, végül önéletrajzi műve: *Vallo-másaim* s az azzal szorosan összefüggő: *Malesherbes-hez intézett négy levél*. Ezekhez járúl néhány kisebb mű, mint az *Efraimi levita* s *A nyelvek eredetéről* szóló értekezés. A még hátralevő művek közül

első sorban a Voltaire-hez és D'Alemberthez intézett levélnek s *A magános sétáló álmodozásai*-nak lefordítása kívánatos.

Rousseau főműve — a melyet ő maga *Vallomásai*-ban legjobb, legfontosabb és legértékesebb könyvének nevez s amelyről a *Hegyi Levelekben* azt írja, hogy ennek megírása majd egykor az örök bíró előtt őt minden bűnei alól fel fogja oldozni — az *Emil* ezúttal harmadik kiadásban jelen meg magyar nyelven. Első magyar fordítása — Führer Ignác kísérlete — 1875-ben látott napvilágot; bár nyelve gyarló, sokszor magyartalan, itt-ott alig érthető volt, mégis a mű más, jobb magyar fordítás hiányában kelendőségnek örvendett, úgy hogy 20 múlva, 1895-ben új kiadást kellett belőle rendezni. Annak a nagy műgondnak, amelyet Rousseau a stílusára fordított, annak az átlátszó tisztaságnak, amely előadását jellemzi, annak az elragadó ékesszólásnak, amely — főként *A szavojai vikárius hitvallásában* — nem egy helyen kitör belőle, ebben a Führer-féle magyar fordításban semmi nyoma; ha a francia szöveget egy hozzáértőnek élvezet, e fordítást minden ép nyelvérzékű magyar embernek fáradság, olykor gyötrelmelem volt olvasni. A francia irodalomban Descartes-nak a XVII. század első feléből való nyelve sokkal könnyebb, érthetőbb, kevésbé elavúlt, mint ez a 35 év előtti fordítás.

Nagy szükség volt tehát az *Emil*nek, a XVIII. századbeli pedagógiai irodalom ezen legfontosabb alkotásának, a világirodalom ezen egyik legszebb, legnevezetesebb művének, a természet evangéliumának (Goethe) új és jó magyar fordítására. Ezen a hiányon akart segíteni Rousseau műveinek magyar kiadója: a Franklin-Társulat, midőn Schöpffin Aladárt e mű új magyar fordításával megbízta. E fordítás hasonlíthatatlanul magasan fölötte áll a korábbi fordításnak. Olyan ember végezte, aki — mint íróember — ért a nyelv kezeléséhez, aki előtt nem terra incognita a magyar nyelv géniusza s aki másfelől a francia nyelv olykor nagyon mélyen járó titkaiba is képes behatolni. E sorok írója, aki szívesen lapozgatja Rousseau műveit, sőt *A szavojai vikárius hitvallásának* fordításával is megpróbálkozott, szívesen tesz bizonyosságot felőle, hogy a fordító komoly, lelkiismeretes munkát végzett, abba tudása javát belevitte s számos helyen igazán színes, erőteljes, lendületes nyelven adja vissza Rousseau gondolatait.

Számos helyen, de — sajnos — nem mindenütt. Sok helyt a fordítás, be kell vallanom, azt a benyomást teszi reám, mintha a fordítónak már nem lett volna ideje rajta a végső simítást megtennie, mintha elmaradt volna a kész munkának az eredeti szöveggel való második összevetése, szóval a revideálás munkája. Pedig ily fontos munkánál, amely annyi embernek van hivatva tanulmány tár-

gyául szolgálni, ez nem mellőzhető momentum. A Tud. Akadémia eljárása e tekintetben mindnyájunk előtt követendő például szolgálhat. Csak ennek tulajdoníthatom a műben itt-ott előforduló toll- vagy sajtóhibákat (pl. hasznos beszédek, e. h. hosszas beszédek, káros szelleművé, e. h. társas szelleművé, elsejére, e. h. másodikára, egyéni ész, e. h. egyéni ént, zárhatjuk, e. h. hívhatjuk, nagyrész, e. h. agyrem), ennek a szó- és mondatkimaradásokat (pl. 266. l. 12—13. sor, 272. l. 18. sor, 365. l. 19. sor). Egy ügyes revizori kéz nem egyszer a mondatokon is csiszolt volna (pl. vizsgázásuknak ez a módja, e. h. ez a vizsgálatási mód; a test gyakorlatai és a szellemi, e. h. a test és elme gyakorlatai), egyik-másik hosszabb lélekzetű mondatot (66. l.) felbontotta volna, sőt talán 1—2 helyen az eredeti szöveg értelmét is hívebben adta volna vissza (pl. akaratom nélkül, e. h. amikor akarom). Aztán a 61. lapon nem lehetne-e magyar szavakat adni a beszélő kezdő gyermek szájába? Hasonlóképpen a 236. lapon szükséges-e *Jean-Jacques*-ot szerepeltetni, mikor a címlapon *János Jakab* áll? Végül a vikárius hol tegez, hol magázó s ismét tegez alakban szól növendékéhez.

E megjegyzéseimmel nem akartam a derék fordítás érdeméből levonni, csak jelezni óhajtottam, hogy egy újabb kiadás esetén szükség lesz egy kis revizióra s e kisebrendű szépséghibák kijavítása után ez a fordítás az, mely az igazi magyar *Emilt* fogja nekünk nyújtani.

Sárospatak.

*

Rác Lajos.

Pfuhl, F. dr.: *Der Pflanzengarten*, seine Anlage und seine Verwertung. Mit einer Tafel und einem Plan. Verlag von Quelle et Meyer in Leipzig. p. 152.

Oktatásunkban mindig és mindig nagyobb tér jut a szemléltetésnek. Különösen a növénytanban fontos ez, ahol akkor kecséget sikerrel a tanítás, ha a tanulók élő, friss növényeken szemléltetik a tanultakat. Többféleképpen törekedtek ennek a megvalósítására. Legtöbbnyire a tanulók hoztak növényeket, persze nem rendszeresen, hanem amint kezükbe akadt. Már pedig, hogy oktatásunk céltudatos lehessen, megállapodott, lépésről-lépésre haladó tanmenetre van szükségünk. Áll ez a növénytanra is és pedig elsősorban, mivel tanulása közben végtelen sok megfigyelést és kísérletet végezhetünk.

Sok helyen arra törekedtek ezért már régi idők óta az iskolák, hogy valamiképpen kerthez jussanak. Pfuhl ebben a munkájában azt írja le, hogy mint oldotta meg ő iskolájában feladatát, mint rendezte be a kertet, hogy az az oktatásnak hasznára legyen, de azért a megállapított kereteket sem pénzben, sem időben túl ne lépje. Megemlíti,